

Zeitschrift: Annalas da la Societad Retorumantscha
Herausgeber: Societad Retorumantscha
Band: 96 (1983)

Artikel: In sguard anavos : ad Alexi Decurtins pils sissonta
Autor: Stricker, Hans / Decurtins, Alexi
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-234631>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 05.05.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

In sguard anavos

Ad Alexi Decurtins pils sissonta

da Hans Stricker

Cu Alexi Decurtins survegn sin meisa il numer present dallas *Annalas*, zacu viaden gl'atun, sche vegn el, sfegliand lien, strusch a puder retener in pign rir da furbaz: quei ch'el ha pliras gadas procurau per auters, capeta ussa cun el sez – el vegn honoraus; amiez la veta da mintgadi, per aschidadir sur notg e forsa mo paucs dis avon ch'el passi sur la sava dils sissonta, vesa el sesez ella rolla da giubilar.

Scolars, collegas, collaboraturs ed amitgs en ed ordeifer la tiara romontscha selegnan dad admetter ils pli cordials auguris e dad engraziar!

Ad anniversaris, cunzun a da quels «rodunds», essan nus disai d'attribuir apartia impurtonza e peisa: giug da cefras magic? En mintga cass caschun da metter tiarms agl ur dalla senda dalla veta humana – bein che las etappas da lezza secuarclan tiels biars buca semplamein culla scala aritmetica d'ina regularitad artificiala. Quenta buca la «biografia interna» bia dapli che mo il cuoz? Ein vitalitad e plascher da viver – ni era stauncladad e resignaziun – buca suttamess a tut auters facturs che mo al buordi dils onns che crescha gie ulivamein si dies da nus tuts?

Tgi che vesa Alexi Decurtins a luvrond di per di cun slontsch frestg e nunsminuiu sco lexicolog, docent e petga dil moviment romontsch, quel vegn carteivlamein ad haver in tec breigia cul tetel da giubilar! E sco jeu enconuschel nies cauredatur e miu preziau collega dapi varga 12 onns, fuss el buca amitg da gronds lauds, dalla posa solemna; e sch'il patos da pli baul ei vegnius empau ord moda, sche po quei esser d'engrau buca mo al destinatur da questas lingias, mobein era a quel che scriva ellas.

*

Mo ei descha franc da dar in sguard anavos. Buca per documentar ni per dumbrar si prestaziuns e publicaziuns – la retscha vegness en quei liug

bia memia liunga: varga 180 tetels da lavurs, pintgas e grondas, da referats e lecziuns havess ei num rasar ora, e quei senza la preschientscha da *Ds.* en nies *Dicziunari* cun biebein 1600 artechels signai: bein in bi pen-sum pils bibliografs! Da vuler valetar ina semeglionta lavur scientifica che sestenda sur varga trenta onns, fuss ni serius ni insumma pusseivel sin paucas paginas. Jeu less denton dar silmeins ina skizza, ina pintga investa els differentes camps, sin ils quals Alexi Decurtins ei activs. Ses camps da lavur – quei ei secapescha oravontut la linguistica romontscha (descriptiv-analitica ed applicada), mo dasperas era la historia culturala e la folcloristica grischuna sut differentes aspects.

Sper la lavur plitost retratga ed els egls da biars magari empau solitaria d'in redactur e «magliacudischs» ha el adina anflau la via anoviar, sco docent tier la giuventetgna academica, e tier il grond publicum entras sia enconuschenta collavur al radio e sco moderatur dad emissiuns da televisiun – en quei grau plitost ina excepziun denter quels da nossa misonza! Quella tensiun denter la tgeuadad creativa d'ina stanza da studi ed ils impuls che neschan da contacts e confruntaziuns cun carstgauns e realitads sa esser pil scienziau ina fontauna d'inspiraziun, beinvegnida als ins, indispensabla ad auters.

*

«Als 13 settember 1948 entret sar cand. phil. Alex Decurtins da Trun sco nouv assistent in nos büro e restet là lavurand mez di pel DRG e mez di per sia dissertaziun fin la fin d'avrigl 1949. Sar Decurtins nun evadet be las solitas lavuors da secretari, ma as partecipet eir activamaing e cun bun man vi da la redacziun dad artichels. Da sia penna derivan t.o. ils artichels *barlot*, *barlun*, *barlunar*, *barseida*, *Bastian*, *bastiun*, *bastunar*. Nus unin a noss ingrazchamaints a sar Decurtins per seis buns servezzans nossas gratulaziuns per l'examen da doctorat ch'el ha absolt in lügl 1950 cun grand success.» Quels plaids legin nus el rapport annual dil DRG pils onns 1948–1950 redigius dil meriteivel anteriur cauredactur dr. Andrea Schorta che ha empalau nies menaschi duront varga 35 onns (cf. *Ann.* 64, 233).

Sia dissertaziun ha Alexi Decurtins dedicau al nunemblideivel prof. Jakob Jud, «grond amitg e fautor dalla Romontschia» ed animatur da tontas lavurs scientificas. Ella porta il tetel *Zur Morphologie der unregelmässigen Verben im Bündnerromanischen*. El center da quella lavur impurtanta

stat igl intschess renan, inagada perquei ch'igl autur enconuscheva quel persunalmein il meglier (essend siu bab da Trun, sia mumma oriunda da Salouf), per l'autra denton era perquei che la flexiun verbala da quellas regions empermetteva da porscher svilups e problems dils pli originals e cavistrai. Il resultat ei in zun reh material ordinaus ed interpretaus cun bia finezia en singulas monografias, in material che revelescha al romanist la stupenta abundonza dallas fuormas verbalas els idioms renans. Sco igl autur menziunescha ella introducziun, han ils scazis rimnai ellas cartotecas renomadas digl institut DRG dau in fundament solid e segir a sia lavur. La metodica cumprovada dalla lexicologia romontscha ch'il giuven assistent ha adoptau en quei temps d'emprendissadi sut la direcziun rigurusa e prudenta dad Andrea Schorta ha buca mo enrihiu grondamein la dissertaziun; quella emprema collavur ei biaronz daventada il pugn da partenza d'ina fritgeivla activitad lexicografica da – tochen ussa – buna-mein trenta onns sco redactur en nies institut, ils davos otg onns sco responsabel al guvernagl dall'interpresa.

Fretg veseivel e cuzzeivel da quei engaschament perseveront ein per l'ina il progress da nies *thesaurus* romontsch che crescha vinavon en in ritmus regular e stendiu, e per l'autra ils vocabularis pratics sursilvans.

*

Igl onn 1962 sa Alexi Decurtins surdar alla publicitad in cudisch voluminus, sil qual biars spetgavan vess, il *Vocabulari romontsch sursilvan-tudestg*. Gia nov onns avon ha prof. Ramun Vieli, siu mussader e predecessur sin quei camp, stuiu bandunar nies mund, «en in mument decisiv», sco il giuven conredactur scriva en l'introducziun. «La redacziun haveva lu percurriu biebein la mesadad da sia via . . . Beinenqual caussa havein nus . . . stuiu decider senza siu sabi e prudent cussegl.» L'ovra, in muos-savia oravontut atras las rihezias dil lungatg da scartira sursilvan, ha sco tut ils vocabularis dalla LR character normativ. Ella ei oz en siu intschess autoritad nundubiteivla. Che sia moderada simplificaziun ortografica e ses pass enviers ina avischinaziun als auters idioms romontschs screts han buca, ed oravontut buca immediat, anflau accoglientscha generala, ei en vesta alla situaziun particulara d'in lungatg pign gnanc ton da sesmarveglier.

Pli tard, 1975, presenta Alexi Decurtins siu niev *Vocabulari romontsch tudestg-sursilvan*, ina reediziun – denton totalmein revedida ed

adattada cun savida ed instinct al basegns dalla veta moderna – dil *Vocabulari tudestg-romontsch sursilvan* da Ramun Vieli (1944).

Ei secapescha da sesez che la LR ha era suenter la ventschida da quellas imposantas ovras buca vuliu renunziar a quei potenzial d'experiencescha lexicografica, ei gie ozildi la campagna dils aschinumnai neologissemis pir che mai ina dallas incumbensas pli centralas da nossa organizaziun linguistic-culturala da tetg. El rom dalla planisaziun regiunala ha Alexi Decurtins concepiu las versiuns sursilvanas da differents regulativs-model cun lur glossari tecnic specialisau – per part vera lavur da pionier! –, ed en plirs loghens ha el reflectau problematica e schanzas da quels sforzs da regiuvinaziun ed avischinaziun linguistica.

*

Buca mo mintga pievel e siu lungatg ha ina historia, mobein era igl interess vida fatgs linguistics e la perscrutaziun linguistica entscheivan enzacu el vargau a survegnir fuorma e contura. Il romontsch ei cheu in bien exempel. «Las relaziuns encavistradas dils lungatgs grischuns, encugnai en in spazi restrenschiu, han fatschentau ils spërts allerts gia ditg avon la vegnida dalla scienza linguistica», scriva Alexi Decurtins ella lavur citada sutvart. Gia cronists, humanists e reformaturs sco Stumpf, Tschudi, Chiampel, Bifrun, Gesner ni Vergerius han ponderau e comparegliau; nus duein ad els tractats instructivs, gie fascinonts. E pli tard, dapi il temps dil sclariment cun siu niev slontsch, culla naschientscha d'ina scienza linguistica per propi, ei igl interess vid il romontsch vegnius purtaus viadora el mund dils erudits. Vuschs oz per part emblidadas, sco quellas da J.C. Adelung, J. Planta, W.L. Christmann ni J.G. Rösch, l'attenziun ch'in W. von Humboldt ha dedicau a nies lungatg e – buca d'emblidar – las investas che P. Placi à Spescha ni Mattli Conradi han gudignau durant il temps da lur exil en Austria, tut quei ha preparau il terren per la perscrutaziun moderna. Sche nossas enconuschientschas davart il romontsch sco object da reflexiun e scrutaziun ein oz solidas e vastas, sche ei quei in meret dad Alexi Decurtins, grazia a siu excellent concept *Il romontsch e la scienza internaziunala* (en Ann. 77, 22 ff). Nunditgond il tema serius ed igl apparat scientific pesont ei la lavur scretta cun pleva lingiera en in tun divertent e viv – in stil tipic per nies autur ch'el damogna cun eleganza e maneivladad, in stil che lai resentir l'inclinaziun dil scenziaiu alla expressiun capeivla, populara. Senza dubi auda questa lavur tier sias pli bialas contribuziuns.

Ina bufatga retscha da publicaziuns pli cuortas e da referats ha nies giubilar dedicau a varionts temas el rom dalla linguistica tradiziunala: il pasadi dil latin vulgar al retoromontsch, la structuraziun linguistica dil Grischun romontsch, l'interferenza tudestg-romontscha (pli exact: l'influenza dil tudestg sils idioms romontschs), observaziuns vid il scazi da plaids e la formaziun da plaids, era enqual problem sintactic e diversas lavurs onomasticas. Dasperas duein nus a sia luvrusadad adina puspei recensziuns ni presentaziuns da lavurs scientificas dad auters perscrutaders, seigi quei en enqual gasetta regiunala ni en revistas da renum internaziunal.

*

Sco allegau sura, ei Alexi Decurtins tuttavia buca mo in linguist el pli stretg senn dil plaid. Tgi che enconuscha el, sa quei. Sez carschius si en in ambient aunc spirontamein romontsch, activs el moviment cultural dapi ils onns da studi, e sco futur scienziau furmaus alla universitad ella renomada tradiziun da «Sache, Ort und Wort», pren el en mira il lungatg buca mo sco in sistem da segns e reglas – quasi sco enzatgei freid ed abstract, mobein essenzialmein sco reflex ed expressiun dall'olma d'in pievel, d'ina realitad sociala, d'ina cultura spirtala e reala carschida en ina liunga historia – ed oz periclitada. Quella concepziun pli globala sto slargiar l'egliada dil perscrutader, sto augmentar siu engaschament. Ponderaziuns, observaziuns, descripziuns, damondas, emprovas da risposta. Co destadar il pievel che para sil precinct da ceder alla surpussonza dil tudestg? Tgei mieds ein adequats per tener si in process els egls da biars irresistibel? Nua schai la problematica dil lungatg pign en in mund modern? Co secumportar enviers l'influenza tudestga sin vocabulari e estructuras dil lungatg-mumma? Sa il romontsch dar in model per la sort da minoritads linguisticas e culturalas? Tgei funcziun sto il filolog surprendre el rom dil moviment romontsch?

Il contact cun autras culturas, auters lungatgs – paun da mintgadi dils Romontschs – ei buca mo in prighel, mobein era schanza, fontauna d'enrihida spirtala – tgi less snegar quei? Cheu sesarva in vast camp d'activitads al filolog che ei pertscharts da sia vocaziun sco intermediader ed interpretader. Alexi Decurtins ha pliras gadas en fuorma d'artechels ni translaziuns ed en sia funcziun sco docent fatg ina punt vi tier vischins, p.e. tiels Ladins dallas Dolomitas e dil Friaul. Nunemblideivla resta a

nossa generaziun studentica quella excursiun digl onn 1969 che ha menau nus tochen giu Udine e Gorizia, dis da legra cumpignia e contacts intensivs – forse pils biars da nus l’emprema gada che quella fraternitad interromontscha aschi savens plidentada ha cattau resun en nossa schienttscha ed en nos cors.

Ferms ligioms culla veta culturala ed in interess allert vida las creaziuns litteraras ord il miez da sia atgna cuminonza han beinsavens dau impuls al giubilar da comunicar sias impressiuns, da preferenza en fuorma da skizza ni sboz nunligiau – forse empau ina cumpensaziun dils «sforzs» dalla lavur redacziunala vid il *Dicziunari* che sa buca porscher quella libertad d’expressiun cun tut sias reglas e sia sistematica?

Ferms ligioms era cun glieud e tiara romontscha, culla tradiziun purila, cun usits ed isonzas, mitus e baselgia. Perdetga da quella attaschonza ein numerus tractats da tempra folcloristica, seigi ord il camp dalla botanica, dalla medischina populara, alpicultura, historia militara ni dil cant popular (patertgeien vida sias remarcablas lavurs sur dalla fascinonta canzun da Sontga Margriata).

Mo *en passant*, en fuorma summarica, seigi renvieu sils gremis scientifics e politics ordeifer la lavur professiunala, als quals Alexi Decurtins metta da present a disposiziun sias rehas experientschas: la Cumissiun d’educaziun grischuna, il Cussegl da fundaziun dil Fondo naziunal da retscherca svizzer, il Curatorium dalla Vox Romanica (la revista scientifica dils romanists svizzers), la Cumissiun da surveglionza digl Archiv da fonograms dall’universitad da Turitg.

*

Nus stuein vegnir alla fin. Quei che jeu hai saviu dar en questas lingias ei pauc. In pèr impressiuns subjectivas, formuladas cun pauca peda e distanza, investas fragmentaras che san negliu propi ir afuns. Il giubilar che ha scret tontas commemoraziuns e gratulaziuns, sa ord atgna experienttscha con grev e problematic ch’igl ei da vuler tschaffar in carstgaun en plaids e construcziuns, senza succumber al prighel da restar banals ni da vegnir arbitraris.

Mo nus stuein gnanc dir tut. Il carstgaun sez ei gie denter nus, sauns e viscals, sluccaus ed equilibraus, optimistic e cun da tuttas sorts plans. Possi quei restar aunc ditg aschia!